Pradhan. BPP (2025)11: VIII ପ୍ରାଚୀ ପତ୍ରିକା
ଗବେଷଣାତ୍ମକ ପ୍ରବନ୍ଧ ମୁକ୍ତ ପ୍ରବେଶ
DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.18181299 ମୂଳ ପ୍ରବନ୍ଧ

ସାରଳା ମହାଭାରତର କ୍ରିୟା ଆଲୋଚନାର ଧାରା

ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ

ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର :

ସାରଳା ମହାଭାରତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ। ଏହାର ଏକ ବିଶାଳ ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର ରହିଛି। ଏହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନ ବିଭବ। ଶବ୍ଦର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗ ମଧ୍ୟରୁ କ୍ରିୟା ଏକ ମୁଖ୍ୟ ଅଂଶ। ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ସାରଳା ମହାଭାରତର କ୍ରିୟାପଦ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନାର ଧାରାକୁ ଦର୍ଶାଯାଇଛି। ଏହା ମହାଭାରତୀୟ କ୍ରିୟାପଦର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ଖୋରାକ ପ୍ରସ୍ତୁତି।

ପ୍ରମୁଖ ଶବ୍ଦାବଳୀ : ସାରଳା ମହାଭାରତ, କ୍ରିୟାପଦ।

ଉପକ୍ରମ :

ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଚଳିତ 'ମହାଭାରତ' ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଥମେ 'ଜୟ' ନାମରେ ରଚନା କରାଯାଇଥିଲା। ସେତେବେଳେ ଏହାର କଳେବର ଖୁବ୍ ଛୋଟ ଥିଲା। ପରେ ପରେ ସମୟାନୁସାରେ ଏହାର କଳେବର ବୃଦ୍ଧି ପାଇ ଏକ ବିରାଟ ରୂପ ଧାରଣ କରିଛି। 'ଜୟ' ପରେ ଏହା 'ଭାରତ' ନାମରେ ନିଜର ପରିଚିତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲା। ପ୍ରଥମେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ କେବଳ ପାଣ୍ଡବ ଓ କୌରବମାନଙ୍କ ପାରିବାରିକ କାହାଣୀ ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ ଥିଲା। ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ 'ଶତସହସ୍ର ସଂହିତା' ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲା। ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ଏକ ମହାକାବ୍ୟର ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିସାରିଥିଲା। ପାଣ୍ଡବମାନେ କୌରବମାନଙ୍କ ଉପରେ ବିଜୟ ହାସଲ କରିଥିବାରୁ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ ଥିଲା 'ଜୟ'। 'ଜୟ' ଗ୍ରନ୍ଥର ଶ୍ଳୋକ ସଂଖ୍ୟା ଥିଲା ଆଠ ହଜାରରୁ ଦଶ ହଜାର(୮୦୦୦-୧୦୦୦୦) ମଧ୍ୟରେ। 'ଭାରତ' ନାମ ଧାରଣ କରିବା ସମୟରେ ଏହାର ଶ୍ଳୋକ ସଂଖ୍ୟା ଥିଲା ଚବିଶ ହଜାର(୨୪୦୦୦)। ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ 'ମହାଭାରତ' ନାମରେ ପରିଚିତ ହେବାବେଳକୁ ଏହା ଶତସହସ୍ର ଶ୍ଳୋକ ବିଶିଷ୍ଟ ଏକ ବିଶାଳ ମହାନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା।

ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରୁ ମହାଭାରତର ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ପୋଥି ମିଳୁଛି। ଉତ୍ତର ଭାରତରୁ ମିଳୁଥିବା 'ମହାଭାରତ' ଗ୍ରନ୍ଥର ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ବୟାଅଶୀ ହଜାର ଏକଶହ ଛତିଶ(୮୨,୧୩୬) ଥିଲାବେଳେ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ପଞ୍ଚାନବେ ହଜାର ପାଞ୍ଚଶହ ଛୟାଅଶୀ (୯୫,୫୮୬) ସଂଖ୍ୟକ ଶ୍ଳୋକ ବିଶିଷ୍ଟ ମହାଭାରତ ରଚନା କରାଯାଇଥିବା ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ। ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଚଳିତ

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଅନ୍‌ଲାଇନରେ ପଢିବାପାଇଁ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତୁ
Quick Response Code:
Available online at : https://pracheenews.com/
DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.18181299
Article No - BPP00355

ଯୋଗାଯୋଗ :
ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ, ଗବେଷକ, ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ, ବିଶ୍ୱଭାରତୀ, ଶାନ୍ତିନିକେତନ, ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ
Email : rameshchandrapradhan186@gmail.com
ORCID ID : https://orcid.org/0009-0004-4995-6959

This is an open access journal, and articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial Share Alike 4.0 License, which allows others to remix, tweak, and build upon the work non commercially, as long as appropriate credit is given and the new creations are licensed under the identical terms.

For reprints contact: *pracheepatrika@rediffmail.com*

ପ୍ରାପ୍ତି	ସମୀକ୍ଷିତ	ଗୃହୀତ	ପ୍ରକାଶିତ
୪.୦୮.୨୦୨୫	୧୧.୦୯.୨୦୨୫	୨୫.୧୦.୨୦୨୫	୧.୧୧.୨୦୨୫

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ କିପରି ଉଦ୍ଧୃତ କରିବେ : ପ୍ରଧାନ, ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର; ୨୦୨୫। ସାରଳା ମହାଭାରତର କ୍ରିୟା ଆଲୋଚନାର ଧାରା। ବାସ୍ତବତାର ପରିପ୍ରକାଶ ପ୍ରାଚୀ। ଭାଗ :୧୧, ସଂଖ୍ୟା : ଜ; ପୃଷ୍ଠା : ୩୨-୩୬।

'ମହାଭାରତ' ଗ୍ରନ୍ଥ ମୁଖ୍ୟତଃ ତିନୋଟି ସ୍ତର ଦେଇ ବିକାଶଲାଭ କରିଛି। ପ୍ରଥମ ସ୍ତରରେ 'ଜୟ', ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତରରେ 'ଭାରତ' ଏବଂ ତୃତୀୟ ସ୍ତରରେ 'ମହାଭାରତ'। 'ମହାଭାରତ' ରଚନା ପରମ୍ପରାରେ ଏହି ତିନୋଟି ସ୍ତରର ରଚନାକାଳ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ସମ୍ଭବପର ହୋଇପାରିନାହିଁ ଅଦ୍ୟାବଧି।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଚଳିତ 'ମହାଭାରତ' ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଠରଟି(୧୮) ପର୍ବରେ ବିଭକ୍ତ। 'ଜୟ' ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା ସମୟରେ ଏହାକୁ ପର୍ବ ନାମରେ ବିଭାଗୀକରଣ କରାଯାଇନଥିଲା। 'ଭାରତ' ରଚନା ବେଳକୁ ଏହାକୁ ପର୍ବ ନାମରେ ବିଭାଗୀକରଣ କରାଯାଇଥିଲା। ମହାଭାରତ ଗ୍ରନ୍ଥର ମାନବସମାଜ ପ୍ରତି ରହିଥିବା ଉପଯୋଗିତାକୁ ଅନୁଭବ କରି ସମାଜର ବିଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତଗଣ ଏହାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଇବାକୁ ଚିନ୍ତା କରିଥିଲେ। ଫଳରେ ବିଭିନ୍ନ ଭାରତୀୟ ପ୍ରାନ୍ତୀୟ ଭାଷାରେ 'ମହାଭାରତ'ର ଅନୁସରଣ ବା ଅନୁବାଦ ରଚନା ଆବଶ୍ୟକ ହେଲା।

ମହର୍ଷି ବ୍ୟାସଦେବ ପ୍ରଥମେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ମହାଭାରତ ରଚନା କରିଥିଲେ। ଖ୍ରୀ.ଅ. ସପ୍ତମ-ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଏକାଦଶ-ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିକା ରଚନା କରାଯାଇଥିଲା। ଏହା ଏକ ସନ୍ଧି ସମୟ। ଭାଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ବିରାଟ ପରିବର୍ତ୍ତନର ବେଳ। ଏହି ସମୟ ଖଣ୍ଡରେ ବା ପରେପରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାନ୍ତୀୟ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ନିଜର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ। ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାନ୍ତୀୟ ଭାଷା ଜନ୍ମ ନେବା ପରେ ସଂପୃକ୍ତ ଭାଷାରେ ନିଜର ସ୍ୱକୀୟତା ଓ ସର୍ଜନଶୀଳତାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନିମିତ୍ତ କବିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହ ଉଦ୍ଦୀପନା ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା। ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ କେବଳ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟ ହିଁ ଉତ୍ସ ଭାବରେ ରହିଥିଲା, ଯାହାର ଆଦର୍ଶରେ ସେମାନେ ନିଜଭାଷାରେ ସାହିତ୍ୟ ରଚନା କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରିଥିଲେ। ଫଳରେ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର ବହୁଚର୍ଚ୍ଚିତ ଲୋକପ୍ରିୟ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଯଥା ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ, ଭାଗବତ ଆଦିର ଅନୁବାଦ ବା ଅନୁସରଣରେ ସାହିତ୍ୟ ରଚନା କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ।

ପ୍ରଥମେ ଚାଲୁକ୍ୟ ରାଜା ରାଜରାଜ ନରେନ୍ଦ୍ର(ଖ୍ରୀ.ଅ. ୧୦୨୨-୬୩)ଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ତେଲୁଗୁ ସାହିତ୍ୟର ନାନ୍ନୟା ଭଟ୍ଟ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତର ଅବଲମ୍ବନରେ ମହାଭାରତ ରଚନା କରିଥିଲେ। ନାନ୍ନୟା ମହାଭାରତର ଆଦିପର୍ବ, ସଭାପର୍ବ ସମାପ୍ତ କରିଥିଲେ ଏବଂ ବନପର୍ବର ଅଳ୍ପ ଅଂଶ ରଚନା କରି ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଥିଲେ। ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ତିକ୍କଣ (ଖ୍ରୀ.ଅ. ୧୨୨୦-୧୩୦୦) ବିରାଟପର୍ବଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ। ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ କବି ଏରାନ୍ନା ତୃତୀୟ ପର୍ବର ବାକି ରହିଥିବା ଅଂଶତକ ଅନୁବାଦ କରି ତେଲୁଗୁ ମାହାଭାରତ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଥିଲେ। ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟ ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ କନ୍ନଡ଼ ସାହିତ୍ୟରେ ମହାଭାରତ ପ୍ରଣୟନର ପ୍ରୟାସ ହୋଇଥିଲା। ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର କବି ନାରାଣାପ୍ପା ମହାଭାରତର ଦଶଗୋଟି ପର୍ବ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ। ଏହା ଏକ ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରଚନା ହେଲେ ହେଁ କନ୍ନଡ଼ ସାହିତ୍ୟରେ ଅତି ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ଭାବରେ ଆଦୃତ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ପ୍ରାନ୍ତୀୟ ଭାଷାର ଜଣେ କବି ମହାଭାରତର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁବାଦ କରିପାରିନଥିଲେ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଉତ୍କଳ ବ୍ୟାସ ସାରଳା ଦାସ ଏକା ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତର ଅନୁସରଣରେ ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମହାଭାରତ ରଚନା କରି ଆଦର୍ଶ ହୋଇପାରିଥିଲେ ଏବଂ ନିଜର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତାକୁ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିଥିଲେ।

ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମାଲାୟାଲମ୍ ସାହିତ୍ୟରେ କବି ଟି. ରାମାନୁଜନ ଏହୁ ତାଚାନ୍(Ezhuttachan) ମହାଭାରତ, ରାମାୟଣ ଓ ଭାଗବତ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ। ଅନୁବାଦ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକରେ ତାଙ୍କର ମୌଳିକତା ସ୍ପଷ୍ଟ ବାରିହୋଇପଡ଼େ।

ମରାଠୀ ସାହିତ୍ୟରେ କବି ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ କଥିତ ଭାଷାରେ ମହାଭାରତ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ।

ଅହମୀୟା ସାହିତ୍ୟରେ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ କବି ରାମସରସ୍ୱତୀ ଆସାମର ରାଜା ନରନାରାୟଣଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ କେବଳ ପଚିଶ ହଜାର ଶବ୍ଦ ବିଶିଷ୍ଟ ମହାଭାରତର ବନପର୍ବ ରଚନା କରିଥିବାର କେତେକ ଆଲୋଚକ ମତ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି। ସେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଦୃତ ହେବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ କଥିତ ଭାଷାକୁ ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥର ଭାଷା ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ।

ପ୍ରାୟ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ କାଶୀରାମ ଦାସ ବିରାଟ ପର୍ବର କିଛିଅଂଶ ରଚନା କରିବା ପରେ ମୃତ୍ୟୁପଥର ଯାତ୍ରୀ ହୋଇଥିଲେ। ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ତାଙ୍କର ଭାଇ ବା ପୁତୁରା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଥିଲେ। ପଞ୍ଜାବୀ ସାହିତ୍ୟରେ ୧୭୪୮

ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କୃଷ୍ଣଲାଲ ପଞ୍ଜାବୀ ଭାଷାରେ ମହାଭାରତ ରଚନା କରିଥିଲେ। ହିନ୍ଦୀ ସାହିତ୍ୟରେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗରେ କବି ଗୋକୁଳନାଥ ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ।

ସାରଳା ଦାସ ନିଜର ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା ବିଷୟ 'ଚଣ୍ଡିପୁରାଣ'ରେ ସୂଚନା ଦେଇ ଲେଖିଛନ୍ତି-

> "ପ୍ରଥମେ ଶ୍ରୀ ରାମାୟଣ ଦ୍ୱିତୀୟେ ଭାରତ
> ତୃତୀୟେ ଲିଖନ କଲି ଶିରୀ ଭାଗବତ"।
> (ଚଣ୍ଡିପୁରାଣ)

ଉପଯୁକ୍ତ ପଦସ୍ଥ 'ଶ୍ରୀ ରାମାୟଣ'କୁ ବିଭିନ୍ନ ସମାଲୋଚକ 'ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ' ବା 'ବିଲଙ୍କା ରାମାୟଣ' ବା କେହି କେହି ଉଭୟ ବୋଲି ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି। ଗଭୀର ଗବେଷଣା କରି ଅଧିକାଂଶ ସମାଲୋଚକ ଏହାକୁ 'ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ' ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି। ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମିଶ୍ର 'ସାରଳାଦାସ: ଏକ ଅଧ୍ୟୟନ' ପୁସ୍ତକରେ 'ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ଦାସଙ୍କ ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ' ନାମରେ ଏକ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା କରି ଏହା ସାରଳା ଦାସଙ୍କର ଆଦିଗ୍ରନ୍ଥ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି। ପ୍ରଫେସର ନଟବର ଶତପଥୀ 'ଭାଷାବିମର୍ଷ' ପୁସ୍ତକରେ 'ଓଡ଼ିଆ ଆଦିକାବ୍ୟ', 'ଆଦିକବିଙ୍କ ଆଦିଭାଷା' ଶୀର୍ଷକରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା କରିଛନ୍ତି। ପ୍ରବନ୍ଧ ଦୁଇଟି ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ତଥ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ହୋଇଛି। ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରବନ୍ଧଟିରେ 'ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ'ର ଭାଷା ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବୋଲି ଆଲୋଚନା ମାଧ୍ୟମରେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି। ଅଧ୍ୟାପକ ରଘୁନାଥ ପାଢ଼ୀ ଶର୍ମା ନବରବି-୧୯୭୦-୭୧, ୧/୫ ରେ 'ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଆଦିଗ୍ରନ୍ଥ- ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ' ଶୀର୍ଷକରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା କରି ଏହି ମତକୁ ସମର୍ଥନ କରିଛନ୍ତି। 'ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବଚନିକା' ଶୀର୍ଷକରେ ମଧ୍ୟ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ନାମରେ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ରଚନା ମିଳିଥିବାର କେତେକ ଗବେଷକ ମତପୋଷଣ କରନ୍ତି। ଅତଏବ ସାରଳା ଦାସ 'ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ', 'ମହାଭାରତ', 'ଚଣ୍ଡିପୁରାଣ'ର ରଚୟିତା। ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ 'ମହାଭାରତ' ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ସର୍ବବୃହଦାକାର ରଚନା।

ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ତାର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇସାରିଲାଣି। ସାରଳା ଦାସ ଏହି ସମୟରେ 'ମହାଭାରତ' ପରି ଏକ ବିଶାଳ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମୂଳଦୁଆ ଆହୁରି ଦୃଢ଼ କରିଥିଲେ। ଅର୍ଥାତ୍ ସାରଳା ଦାସ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଥମିକ ଅବସ୍ଥାରେ ମହାଭାରତ ରଚନା କରିଥିଲେ। ଏହାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରଚାର କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥ ରୂପରେ ନଥିଲା କହିଲେ ଚଳେ। ଏହାଙ୍କ ପୂର୍ବେ 'କେଶବ କୋଇଲି', 'ଗୋପୀଭାଷା' ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ପୁସ୍ତକ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ଥିବାର ଜଣାନାହିଁ। ତେଣୁ ସାରଳା ଦାସ ହିଁ ତତ୍କାଳରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଓ ପରିପୋଷକ।

ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାରଳା ମହାଭାରତର ଶବ୍ଦବିଭବର ଆଲୋଚନାର ଗୁରୁତ୍ୱ ଅନୁଭବ ହୁଏ। ସାରଳା ମହାଭାରତର ଶବ୍ଦବିଭବ ଏକ ପ୍ରବନ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ। ଏଠାରେ କେବଳ ମହାଭାରତର କ୍ରିୟାପଦ ବିଷୟରେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ହୋଇଥିବା ଆଲୋଚନାର ଧାରାକୁ ଦର୍ଶାଯିବ। ଫଳରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଏ ବିଷୟରେ ଗବେଷଣାକୁ ତ୍ୱରାନ୍ୱିତ କରିବାରେ ସହାୟକ ହେବ।

ସାରଳା ମହାଭାରତର ଆଦି ସମାଲୋଚକ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଶର୍ମା ତାଙ୍କର ପୁସ୍ତକ 'ଶ୍ରୀ ଭାରତ ଦର୍ପଣରେ' ସା.ମ.ର ଭାଷା ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କ୍ରିୟାପଦ ଉପରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ବିଚାର କରିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କ ମତଗୁଡ଼ିକ ସଂକ୍ଷେପରେ ଏଠାରେ ଦର୍ଶାଗଲା। ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶାବ୍ଦବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ପଦମାନଙ୍କ ପରି କ୍ରିୟା-ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ପଦମାନ ମଧ୍ୟ ତାତ୍କାଳିକ ବ୍ୟାବହାରିକ ଭାଷାର ଅନୁଗୁଣ ଓ ପ୍ରାକୃତାନୁଗତ। ସେହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସହ ପ୍ରାକୃତର ସଂସ୍ରବ ଅଧିକ ଥିବାରୁ ସାରଳା ଦାସ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାବହାରିକ ଭାଷାରେ ସଂସ୍କୃତ ଓ ପ୍ରାକୃତାନୁସରଣରେ କେତେକ କ୍ରିୟାପଦର ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି।

ସା.ମ.ର 'ନ୍ତି', 'ଅନ୍ତି' ପ୍ରତ୍ୟୟର କ୍ରିୟା ସହ ବ୍ୟବହାର ମାଗଧି ପ୍ରାକୃତର ପ୍ରଭାବ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି। ସେହିପରି କ୍ରିୟାରେ 'ସି', 'ଅସି' ପ୍ରତ୍ୟୟର ବ୍ୟବହାର ଉଭୟ ସଂସ୍କୃତ ଓ ପ୍ରାକୃତର ପ୍ରଭାବ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି। ଏହି ବ୍ୟବହାର ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବିରଳ ନୁହେଁ। ପ୍ରାକୃତରେ ସ୍ଥାନେସ୍ଥାନେ ନିୟମର ବ୍ୟଭିଚାର ଯୋଗୁଁ 'ଇ' ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ କ୍ରିୟାଗୁଡ଼ିକର ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରୂପେ ପୁରୁଷ-ବଚନ-ନିର୍ବିଶେଷରେ ଭୂତାଦିକାଳତ୍ରୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ।

ସାରଳା ଦାସ ନାମ-ଧାତୁ କ୍ରିୟାଗୁଡ଼ିକର ଅତିସୁନ୍ଦର ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି। ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଏହି ଧରଣର କ୍ରିୟାମାନଙ୍କ

ସଙ୍ଗେ ବିଶୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ବା ଦେଶିକ ଅର୍ଥାତ୍ ଗ୍ରାମ୍ୟକ୍ରିୟା ପଦଗୁଡ଼ିଏ ସୁଦ୍ଧା ଅବିରଳ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି। କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଧର୍ମପଦ ବା ବିଶେଷ୍ୟ ପଦମାନଙ୍କ ସହ 'କର' ଧାତୁ ପରିବର୍ତ୍ତେ 'ହୋ' ଧାତୁଯୋଗେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଲକ୍ଷଣ କ୍ରିୟାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି। ସାରଳା ଦାସ ନିର୍ମାଣାର୍ଥବୋଧକ 'ଇ' ଓ 'ତ' ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାମାନ ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବତ୍ର ଯେଉଁ କ୍ରମରେ ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ସର୍ବଥା ଅନୁକରଣୀୟ।

'ସାରଳା ମହାଭାରତର ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ ଅନୁଶୀଳନ' ପୁସ୍ତକରେ ଡକ୍ଟର ଧନେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର ମଧ୍ୟ ସା.ମ.ର କ୍ରିୟାପଦଗୁଡ଼ିକର ବିଭାଗୀକରଣ କରିଛନ୍ତି। ଧାତୁଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥଳରେ କେବଳ ପ୍ରାଚୀନରୂପ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି। ଅତିରିକ୍ତ ଧାତୁବିଭକ୍ତି 'ସି' ଆଦି ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି। ବିଭିନ୍ନ କ୍ରିୟାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଦର୍ଶାଇବା ସମୟରେ ତାହା କିପରି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଛି ତାହା ଦର୍ଶାଇନାହାନ୍ତି, କେବଳ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ରୂପକୁ ସୂଚାଇଦେଇଛନ୍ତି।

ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି 'ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ କ୍ରମବିକାଶ' ପୁସ୍ତକରେ 'ସାରଳା ସାହିତ୍ୟର ଭାଷା' ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଉଭୟ ସଂସ୍କୃତ ଓ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାର କ୍ରିୟା ଗଠନରୀତି ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ବୋଲି ମତ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି। ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ କେତେକ କ୍ରିୟାପଦର ଉଦାହରଣ ଦେଇଛନ୍ତି। 'ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱର ଭୂମିକା' ପୁସ୍ତକରେ ମଧ୍ୟ ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି।

'ସାରଳା ସାହିତ୍ୟ ପରିକ୍ରମା' ପୁସ୍ତକରେ ସୁରେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ମହାରଣା ସା.ମ.ର ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ 'ସି' ପ୍ରୟୋଗ, ଅତୀତକାଳରେ 'କ' ପ୍ରୟୋଗ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତକାଳରେ 'ବି' ସ୍ଥାନରେ 'ମି'ର ପ୍ରୟୋଗ, କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ସମାପିକା କ୍ରିୟାରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି ବୋଲି ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି।

ଗବେଷକ ସତ୍ୟବ୍ରତ ସେଠୀ 'ସାରଳା ମହାଭାରତର ଆଦିପର୍ବରେ କ୍ରିୟାର ବ୍ୟବହାର' ଶୀର୍ଷକ ଗବେଷଣାତ୍ମକ ସନ୍ଦର୍ଭରେ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ସାରଳା ମହାଭାରତୀୟ କ୍ରିୟାପଦଗୁଡ଼ିକର ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି। ଏହି ସନ୍ଦର୍ଭରେ ସା.ମ.ର ଆଦିପର୍ବରେ ବ୍ୟବହୃତ ସମାପିକା, ଅସମାପିକା, ଯୌଗିକ, ନାସ୍ତିକରଣ, ସକର୍ମକ, ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟା ତଥା କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ ଓ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ କିପରି ବ୍ୟବହାର ହୋଇଛି, ତାହା ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି।

'ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମୂଳ: ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା' ପୁସ୍ତକରେ ଡ. କଳ୍ପତରୁ ନାୟକ ସା.ମ.ର କେତେଗୁଡ଼ିଏ କ୍ରିୟାର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ପ୍ରାକୃତ ବ୍ୟାକରଣ ଅନୁସାରେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି। ଫଳରେ ପ୍ରାକୃତ କ୍ରିୟା ସହ ଓଡ଼ିଆ କ୍ରିୟା କିପରି ସମ୍ବନ୍ଧିତ ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇଛି। ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି ଗବେଷକ ଏଭଳି ଆଲୋଚନା କରିଥିବାର ଦେଖାଯାଏନାହିଁ। କେବଳ କ୍ରିୟାପଦଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରାକୃତ ରୂପ ଓ ଓଡ଼ିଆ ରୂପ ଦେଖାଇଦିଆଯାଇଥିବା ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ।

ଡ. ବାବାଜୀ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ 'ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ସେକାଳର ଶବ୍ଦ ଓ ତାହାର ବିନ୍ୟାସଭଙ୍ଗୀ' ପୁସ୍ତକରେ ସଉଦାହରଣ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସାରଳା ମହାଭାରତୀୟ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଦର୍ଶାଇବା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କେତେକ କ୍ରିୟାପଦଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି।

ଭବିଷ୍ୟତର ଗବେଷକମାନେ ଏହି ବିଷୟରେ ଅଧିକ ଗବେଷଣା କରିବାକୁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ସାରଳା ମହାଭାରତର ଶବ୍ଦବିଭବ ବିଷୟରେ ଅଧିକ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଦାନ କରିବାରେ ଏହା ସହାୟକ ହୋଇପାରେ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

- ଦାଶ, ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ। ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ (ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ), ଗ୍ରନ୍ଥମନ୍ଦିର, କଟକ, ଷଷ୍ଠ ସଂସ୍କରଣ, ୨୦୧୭।
- ନନ୍ଦଶର୍ମା, ଗୋପୀନାଥ। ଶ୍ରୀଭାରତ ଦର୍ପଣ, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୬୪।
- ନାୟକ, କଳ୍ପତରୁ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମୂଳ: ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା, ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରପୁର ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୨୦୨୪(ଅଗ୍ରଦୂତ, କଟକ)।
- ପଟ୍ଟନାୟକ, ବାବାଜୀ ଚରଣ। ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ସେକାଳର ଶବ୍ଦ ଓ ତାହାର ବିନ୍ୟାସଭଙ୍ଗୀ, ବିଜୟିନୀ ପବ୍ଲିକେଶନ୍ସ, କଟକ, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୨୦୨୪।
- ମହାନ୍ତି, ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ(ସଂପା.)। ସାରଳା ମହାଭାରତ, ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ସାଂସ୍କୃତିକ ବ୍ୟାପାର ବିଭାଗ, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୬୫।

- ମହାନ୍ତି, ବଂଶୀଧର । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ କ୍ରମବିକାଶ, ଫ୍ରେଣ୍ଡ୍ସ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, କଟକ, ଅଷ୍ଟମ ସଂସ୍କରଣ, ୨୦୧୭ ।
- ମହାନ୍ତି, ବଂଶୀଧର । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱର ଭୂମିକା, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୬୯ ।
- ମହାପାତ୍ର, ଧନେଶ୍ୱର । ସାରଳା ମହାଭାରତର ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ ଅନୁଶୀଳନ, ଫ୍ରେଣ୍ଡ୍ସ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, କଟକ, ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୯୪ ।
- ମହାରଣା, ସୁରେନ୍ଦ୍ର କୁମାର । ସାରଳା ସାହିତ୍ୟ ପରିକ୍ରମା, ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ ଷ୍ଟୋର, କଟକ, ତୃତୀୟ ସଂସ୍କରଣ, ୨୦୧୩ ।
- ମିଶ୍ର, ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ । ସରଳାଦାସ ଏକ: ଅଧ୍ୟୟନ,ଗ୍ରନ୍ଥମନ୍ଦିର, କଟକ, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୨୦୦୬ ।
- ଶତପଥୀ, ନଟବର । ଭାଷା ବିମର୍ଶ, ବିଜୟିନୀ ପବ୍ଲିକେଶନ୍ସ, କଟକ, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୨୦୨୪ ।
- ସାହୁ, ଉଦୟନାଥ । ପୂର୍ବ-ଭାରତୀୟ ମହାଭାରତ ପରମ୍ପରା, ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ, ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୨୦୧୩ ।
- ସେଠୀ, ସତ୍ୟବ୍ରତ । ସାରଳା ମହାଭାରତର ଆଦିପର୍ବରେ କ୍ରିୟାର ବ୍ୟବହାର, ରେଭେନ୍ସା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, କଟକ, ୨୦୨୩ ।

ପତ୍ରିକାସୂଚୀ :

- ଶର୍ମା, ରଘୁନାଥ ପାଢ଼ୀ । ନବରବି, ୧୯୭୦-୭୧, ସଂଖ୍ୟା-୧/୫, ପୃ-୫୯-୬୦ ।

❖ ❖ ❖